

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาการวิจัยพัฒนาการของรูปแบบการผลิตทางการเกษตรของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านรักแผ่นดิน ตำบลดงเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ในครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการของรูปการผลิตทางการเกษตรของชาวเขาเผ่าม้ง ที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการค้า รวมถึงเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิต โดยการศึกษาเริ่มจากการศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไปหรือบริบทของชุมชนก่อน หลังจากนั้นจึงศึกษาพัฒนาการของรูปแบบการผลิตทางการเกษตร และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิต

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวิธีการดำเนินงานดังนี้

1. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. เทคนิคในการเก็บข้อมูล
4. ระยะเวลาในการศึกษา
5. การตรวจสอบข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

1.1 การศึกษาข้อมูลจากหนังสือ บทความ ตำรา เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ ตำรา เอกสารทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิตทางการเกษตรของชาวเขาเผ่าม้ง เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยและประเด็นต่างๆ ที่ใช้เก็บข้อมูลในพื้นที่

1.2. ศึกษาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรองซึ่งประกอบด้วย

1.2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

สมาชิกครอบครัวของเกษตรกรที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า จำนวน 6 ครอบครัว ได้แก่ สมาชิกครอบครัว นายพีระชัย วงศ์ภาไพศาล นายป้อ แซ่ฟ้า นายสุระชัย เกียรติไพรัช นายไสั่ว แซ่ฟ้า นายสมชัย วงศ์ภาไพศาล และนายยุทธนา แซ่ลี

1.2.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง

- กลุ่มผู้นำในชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ
- นายทุน พ่อค้า
- ญาติพี่น้อง
- เพื่อนบ้าน
- กลุ่มบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรตำบล พัฒนาการ ครู เจ้าหน้าที่สาธารณสุข สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน

เนื่องจากผู้วิจัยเป็นครูสอนเด็กนักเรียนในชุมชนที่ทำการศึกษาวิจัยเป็นเวลาหลายปี ทำให้มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนเป็นอย่างดีในระดับหนึ่ง ผู้วิจัยจึงใช้เวลาในการสร้างความสัมพันธ์ไม่มากนัก โดยเริ่มแรกผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจให้เหตุผลและแจ้งวัตถุประสงค์ในการทำการศึกษาวิจัยให้ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการรวมถึงประชาชนทุกคนรับทราบ การสร้างความสัมพันธ์ได้กระทำไปพร้อมกับการสังเกต และรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่เป็นบริบทของชุมชนทั้งทางด้านกายภาพและด้านสังคม ในขั้นตอนแรกของการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้เริ่มจากการทำแผนที่หมู่บ้าน โดยใช้วิธีการทำแผนที่ทางกายภาพกับสมาชิกครอบครัวเกษตรกรทุกกลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเอาไว้ล่วงหน้า การทำแผนที่ดังกล่าวเพื่อบอกลักษณะทางกายภาพของชุมชนว่ามีที่ตั้งบ้านเรือน โรงเรียน โบสถ์ วัด หรือสถานที่สำคัญตั้งอยู่ตรงไหน มีทางเข้าหมู่บ้านก็ทาง เขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่น พื้นที่ทำกินของหมู่บ้าน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้เดินสำรวจพื้นที่หมู่บ้านเพื่อเป็นการตรวจสอบเช็คความถูกต้องของแผนที่ที่ชาวบ้านร่วมกันทำ

หลังจากที่ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนทางกายภาพและทางสังคมในระดับหนึ่งแล้วจึงได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน จากการสอบถามผู้สูงอายุ ผู้นำหมู่บ้าน และจากประวัติของหมู่บ้านในสมุดหมายเหตุประจำวันของโรงเรียน บ้านรักแผ่นดิน รวมทั้งสภาพชีวิตความเป็นอยู่และลักษณะการประกอบอาชีพของกลุ่มคน สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน การเมือง การปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข ศาสนา และความเชื่อ การพัฒนาชุมชน ตลอดจนความสัมพันธ์ทางสังคม ในขณะที่ศึกษาข้อมูลพื้นฐานผู้วิจัยได้กำหนดกรอบหรือเค้าโครงคำถามกว้างๆ (สำหรับการเก็บข้อมูลเจาะลึก) ไว้เป็นแนวทางเพื่อเข้าสู่ประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย คือ ศึกษา

พัฒนาการของรูปแบบการผลิตทาง การเกษตรของชาวเขาเผ่าม้ง และศึกษาเงื่อนไขที่ส่ง ผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิต ดังกล่าว

การเก็บข้อมูลเจาะลึกได้ศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับระบบคิดและการให้คุณค่าของ สมาชิกครอบครัวเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต การใช้ปัจจัยการผลิตทั้งในอดีต และปัจจุบัน และเงื่อนไขที่ส่งต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิตทางการเกษตร โดย ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรองตามที่ กำหนดไว้ การได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยใช้วิธี Snowball Technique โดยรวบรวม ข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลคนแรกก่อน จากนั้นผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลจากบุคคลอื่นๆ ตามที่ ผู้ให้ข้อมูลคนแรกแนะนำ หรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัวที่มีรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบ ต่างๆ และต่อเนื่องไปจนได้ผู้ให้ข้อมูลหลักครบทุกกลุ่ม นอกจากทำการรวบรวมข้อมูลจาก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลที่รับกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรองทุกกลุ่มตาม ที่กำหนดไว้ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ตามสถานที่และโอกาสที่เหมาะสม เช่น ที่ทำงาน ที่บ้าน เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของ งานวิจัย

3. เทคนิคในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่มตามที่ได้กำหนดไว้โดยใช้เทคนิค ในการเก็บข้อมูล ดังนี้

3.1 การสังเกต

ผู้วิจัยใช้กระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ใน ระยะแรกของการเริ่มศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเป็นการสังเกต สภาพพื้นที่และสภาพวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน ตลอดจนสภาพแวดล้อมของ ชุมชน จากนั้นจึงเริ่มใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ใน ชุมชนตามโอกาสที่เหมาะสม เช่น เข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนา การมีส่วนร่วมในการ ประกอบอาชีพทางการเกษตร การเก็บเกี่ยวผลผลิต รวมทั้งกระบวนการผลิตทางการเกษตร

การรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมผู้วิจัยได้นำ ข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็นปัญหาต่างๆ โดยเก็บข้อมูลจากกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น จากการประกอบพิธีทางศาสนา การปลูกพืชเศรษฐกิจ กระบวนการผลิต การขาย ผลผลิตของชาวม้งกับพ่อค้าคนกลาง การพูดคุยของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในสถานที่ต่างๆ ฯลฯ โดย นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่แยกตามประเด็นของวัตถุประสงค์ในการศึกษา

3.2 การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเพื่อรวบรวมข้อมูลทั่วไป และข้อมูลเจาะลึกเกี่ยวกับพัฒนาการของรูปแบบการผลิตตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแล้วจึงโยนไปสู่ประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการทราบ การสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ทำในช่วงเย็นตอนชาวบ้านกลับจากไร่ ตอนกลางคืน และในช่วงที่มีงานประเพณีต่างๆ เช่น งานศพ งานแต่งงาน การทำพิธีเช่น ไหว้ผีต่างๆ ฯลฯ ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่มทั้งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง การสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นต่างๆ ที่กำหนดไว้ในเนื้อหาการวิจัยของแต่ละวัตถุประสงค์ และการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการบันทึกเสียงช่วยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์

3.3 การบันทึกข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยทำการบันทึกกิจกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มอย่างคร่าวๆ เพื่อกันลืมข้อมูลที่สำคัญๆ และนำข้อมูลที่ได้ไปบันทึกอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่งเมื่อสิ้นสุดกิจกรรมนั้นๆ หรือเมื่อสิ้นสุดวัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

4. ระยะเวลาในการศึกษา

ผู้วิจัยใช้เวลาในการเข้าไปศึกษาภายในหมู่บ้าน ตั้งแต่เดือนเมษายน 2543 จนถึงเดือนเมษายน พ.ศ.2544 โดยระยะแรกทำการศึกษาและเก็บข้อมูลสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงได้เริ่มศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับพัฒนาการของรูปแบบการผลิตทางการเกษตร เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลผู้วิจัยได้กระทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลซึ่งเป็นการตรวจสอบทันทีในสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือโดยผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ คือ

5.1 การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่ต่างกัน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแหล่งข้อมูลบุคคลที่ใช้ให้หลากหลายออกไป เช่น เคยสัมภาษณ์นาย ก. ในเรื่องความเป็นมาของการปลูกพืชเศรษฐกิจว่ามีความเป็นมาอย่างไร ก็เปลี่ยนไปสัมภาษณ์ นาย ข. บ้างในเรื่องเดียวกัน และผู้ให้ข้อมูลคนอื่นๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและไม่มีการเปลี่ยนแปลงของข้อมูล

5.2 การตรวจสอบข้อมูลในสถานที่ที่ต่างกัน ได้แก่การเปลี่ยนสถานที่ที่ได้ข้อมูลในเรื่องเดียวกัน เช่น ผู้วิจัยที่ได้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้นำชุมชนจากการประชุมองค์การบริหารส่วนตำบล เก็บข้อมูลของผู้นำคนเดียวกันนี้ในสถานที่อื่นไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ที่วัด เป็นต้น

5.3 การตรวจสอบข้อมูลในเวลาที่แตกต่างกัน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาที่จะเก็บข้อมูลในเรื่องเดียวกันที่เก็บข้อมูลในตอนกลางวัน ก็เปลี่ยนไปเก็บข้อมูลในตอนเย็น หรือตอนกลางคืน เป็นต้น

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กระทำไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลโดยจะวิเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลตลอดเวลา ทั้งในระหว่างเก็บข้อมูลในสนาม และนอกพื้นที่ ผู้วิจัยวิเคราะห์แยกแยะจัดหมวดหมู่เพื่อตีความและหาความเชื่อมโยงของข้อมูล รวมถึงพิจารณาข้อมูลที่ได้ว่าเพียงพอ หรือมีอำนาจในการอธิบายปรากฏการณ์ ได้มากน้อยเพียงใด หากข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ในส่วนใด ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจนเห็นว่าครบถ้วนแล้ว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์นำไปสู่ข้อสรุปสำหรับตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยโดยการบรรยายและสรุปเชิงวิเคราะห์ โดยใช้กรอบแนวคิดที่กำหนดไว้